

www.ketab.ir



مقدمات درست نویسی و ویراستاری
(شامل نمونه‌های ویرایش، نامه‌نگاری و روش تحقیق)



دکتر ابراهیم رجبر



انتشارات کتاب

سرشناسه	: رنجبر، ابراهیم، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: مقدمات درست‌نویسی و ویراستاری (شامل نمونه‌های ویرایش، نامه‌نگاری و روش تحقیق) / ابراهیم رنجبر.
مشخصات نشر	: تبریز: آیدین: انتشارات یانار، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۱ ص.: جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۷۱-۵۶-۲
وضعیت فهرست‌نویسی: قیفا	
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۱۹] - ۲۲۱.
موضوع	: نگارش علمی و فنی / Technical writing
رصد	: ویراستاری / Editing
موضوع	: فارسی - دستور / Persian language -- Grammar
موضوع	: تحقیق -- روش‌شناسی -- راهنمای آموزشی
موضوع	: Research -- Methodology -- Study and teaching
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۵ م ۷/۸۷/۲۸۳۹ PIR
رده‌بندی دیویی	: ۸۱۲/۷۴۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۷۹۵۸۸



انتشارات آیدین

انتشارات یانار

تبریز، خیابان شریعتی شمالی، نرسیده به سینما ۲۶ بهمن

تلفن: ۳۵۵۵۳۲۵۹ - فاکس: ۳۵۵۳۰۵۲۳ - ۴۱

Email: Aydin.publication @ Gmail.com

مقدمات درست‌نویسی و ویراستاری

(شامل نمونه‌های ویرایش، نامه‌نگاری و روش تحقیق)

دکتر ابراهیم رنجبر

* چاپ اول ۱۳۹۶ تبریز * شمارگان ۵۰۰ نسخه * قیمت ۱۵۰۰۰ تومان

* لیتوگرافی نگین * چاپ و صحافی اطلس

۹۷۸ - ۶۰۰ - ۵۸۷۱ - ۵۶ - ۲

فهرست مطالب

۹.....	پیشگفتار
۱۳.....	بخش اول، نگارش
۱۵.....	حروف
۲۵.....	قوانین و قواعد املائی کلمات و ترکیبات رسی و عربی رایج در زبان فارسی
۲۸.....	بی
۲۹.....	می
۲۹.....	همی
۲۹.....	هم
۲۹.....	هیچ
۲۹.....	به (حرف اضافه)
۳۰.....	به (صفت)
۳۰.....	چه
۳۱.....	که
۳۱.....	ای
۳۱.....	صفت‌ها
۳۱.....	عدد
۳۲.....	پسوندها
۳۲.....	بای نسبت، مصدری، نکره و وحدت
۳۲.....	ها

۳۳	فعل‌های ربطی «آم»، «ای»، «است»، «ایم»، «اید» و «اند»
۳۴	ضمایر متصل به اسم
۳۴	اجزای ترکیباتی که از واژه‌های مکرر تشکیل می‌شوند
۳۵	ترکیبات اضافی
۳۵	نقل‌نمای اضافه
۳۵	اجزای ترکیبات با جزء میانی «بر»
۳۵	اجزای ترکیبات با جزء میانی «در»
۳۵	اجزای ترکیبات با جزء میانی «وا»
۳۵	اجزای ترکیبات با جزء میانی «و»
۳۵	اجزای ترکیبات با جزء میانی «به»
۳۵	اجزای ترکیبات با جزء میانی «تا»
۳۶	مهملات
۳۶	کلمات مرکب تغییر یافته
۳۶	اجزای ترکیباتی که جزء دوم آن‌ها «آ» و «ع» می‌شود
۳۶	ترکیبات دخیل
۳۶	اجزای ترکیبات عربی
۳۸	کلمات بسیط عربی
۳۹	مصدرها
۳۹	اسم‌های خاص عربی و فارسی
۳۹	تنوین
۴۰	حروف عربی
۴۰	تثنية
۴۰	همزه
۴۵	کلمات عربی و فارسی
۴۵	کلمات غیر عربی
۴۷	برخی از واژه‌ها با چند صورت املایی
۵۰	واو معدوله
۵۱	مباحث لغوی
۵۹	تحولات معنایی کلمات

۶۰	تفاوت میان «گذاشتن» و «گزاردن»
۶۱	نوشتن اعداد
۶۱	واحد‌های شمارش
۶۳	جمع و تشبیه و نشانه‌های آن‌ها در زبان فارسی
۷۳	نشانه‌گذاری
۷۳	نقطه
۷۴	ویرگول
۷۷	نقطه و ویرگول
۷۹	دو نقطه
۸۰	گیومه
۸۱	علامت سؤال
۸۲	علامت تعجب
۸۳	برانتز
۸۴	قلاب
۸۴	متمیز
۸۵	خط فاصله یا خط تیره
۸۷	خط تابدار
۸۸	بیکان
۸۸	ایضاً یا علامت تکرار
۸۸	ستاره
۸۹	خط راست
۸۹	سه نقطه
۹۰	اکولاد
۹۰	ک (نشان بند)
۹۱	نامه‌نگاری
۹۹	گزارش تحقیقی
۱۱۱	بخش دوم، ویرایش
۱۱۳	ویرایش
۱۱۳	ویرایش فنی

۱۱۴	ویرایش زبانی
۱۱۵	ویرایش علمی یا محتوایی
۱۱۶	نمونه‌های ویرایش‌شده
۲۰۵	برخی نشانه‌های اختصاری برای ویراستاری
۲۰۷	فهرست نمونه‌هایی از واژه‌ها
۲۱۹	فهرست منابع

www.ketab.ir

پیشگفتار

درس «آیین نگارش و ریربش» از درست نوشتن و زیبا نوشتن بحث می‌کند. درست‌نویسی در مراحل آغازین، و زیبانویسی پس از آموختن اصول و قواعد درست‌نویسی بررسی می‌شود. تا درست‌نویسی حاصل نشود، زیبانویسی معنایی نخواهد داشت. این کتاب برای کمک به درست‌نویسی تدوین شده است. پس از تحقق درست‌نویسی، اگر بخواهیم، موجبات زیبانویسی فراهم می‌شود. در این کتاب سعی بر این است که با آسان‌ترین راه این شرایط حاصل شود. این کتاب نتیجه چند عامل است:

۱. نگارنده در طول چندین سال تدریس این درس، دیده است که تعداد قابل توجهی از دانشجویان در املای ترکیبات فارسی و عربی ریج در زبان فارسی و انشای جملات فصیح و بلیغ و خالی از خطایا و زواید، ناتوان‌اند. حتی در نگارش یک نامه یا درخواست اداری با مشکلاتی مواجه‌اند. از طرف دیگر در نگارش ترکیبات دارای -ند -ورت نگارشی، اتحاد سلیقه ندارند. علل این نقایص متعدّدند از جمله آن که در همه مقاطع تحصیلی با دوره متوسطه، برای نگارش اهمیت ناچیزی قایل شده‌اند؛ مؤلفان کتاب‌های درسی در نوشتن این کتاب‌ها از قانونی واحد، منطقی و آسان تبعیت نکرده‌اند که منطق و استدلال را به جای حفظ کردن نگاره‌های تابع سلیقه‌ها پیشنهاد کند؛ رسم‌الخط واحدی وجود ندارد که نحوه نگارش کلمات مرکب را روشن، و نوشتن و خواندن را آسان کند. شیوه نگارش اغلب کتاب‌های درسی تابع سلیقه مؤلف است نه تابع قانون خاصی ناظر بر کیفیت نگارش. شیوه نگارش کتاب‌های آموزش و پرورش، خصوصاً در دوره ابتدایی، در موارد قابل توجهی با شیوه نگارشی کتابچه دستور خط فارسی مصوّب فرهنگستان زبان و ادب فارسی مغایرت دارد. بدین ترتیب دانش‌آموزان و دانشجویان از

الگوی یکسان بی‌بهره می‌شوند و بدیهی است که نمی‌توان با اتکا به محفوظات و به تبعیت از سلیقه، به شیوه نگارش واحد و منسجمی رسید و مشکلات را از راه برداشت. دانشجویانی هم که رشته زبان و ادبیات فارسی می‌خوانند، در متون قدیم و جدید با گونه‌های مختلف نگارش کلمات و ترکیبات آشنا می‌شوند و در انتخاب یکی از صور مختلف از ذوق خود تبعیت می‌کنند زیرا نه مصححان کتاب‌های قدیم رسم‌الخط قدما را تغییر داده‌اند و نه ناشران جدید از قانون خاصی تبعیت کرده‌اند. در این صورت نمی‌توان از دانشجو انتظار وحدت روش نگارشی داشت. دانشجویانی که در رشته‌های دیگر علوم تحصیل می‌کنند، هر یک از کتب مربوط به درس «فارسی عموم» موجود را الگو قرار دهند. راه به جایی نمی‌برند و اگر از نگارش کتاب‌های مربوط به نسخه خود تقلید کنند، وضع بدتر از این می‌شود.

۲. استادان و محققان در زمینه راهنمایی به‌سوی نگارش درست و زیبا، کتاب‌های متعددی نوشته‌اند ولی میان این‌ها کتاب وحدت روش وجود ندارد و برخی، قواعدی برخلاف دیگری پیشنهاد کرده‌اند. این امر باعث پدید آمدن چند سلیقه در نوشتن می‌شود. البته این سخن به این معنی نیست که از ارج کتاب گمان‌نایه و تحقیقات عالمانه محققان فاضل و ارجمند ذره‌ای بکاهیم که هر یک نتیجه پژوهش‌ها، مطالعات و تفکرات سالیان دراز بوده، مطالب راهنما و مغتنمی را در دل خود حفظ کرده‌اند بلکه مقصود بنده این است که از مراجعه به مجموع آن‌ها نمی‌توان به روش آسان و واحدی رسید.

۳. مطالعه سیر نشر کتاب‌ها و خصوصاً روکرد جدید کتاب‌های دوره ابتدایی آموزش و پرورش، این چشمانداز را عرضه می‌کند که مؤلفان کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، که بر اذهان محققان آینده تأثیر می‌گذارند، و محققان معاصر، از پیوسته‌نویسی به مجزائویسی واژه‌های مرکب و چندجزئی و توجه به اصول زبان فارسی گراینده شده‌اند. این امر با تعدادی از دستورهایی که فرهنگستان زبان فارسی صادر کرده است، مطابقت ندارد.

۴. برخی از محققان قواعدی را برای املاي کلمات و ترکیبات پیشنهاد کرده‌اند اما نتوانسته‌اند از سنت‌های مألوف نگارشی صرف نظر کنند. بدان جهت در کنار هر قانونی، مستثناهای فراوانی را برای سرپیچی از قواعد قائل شده‌اند که آموختن آن همه قواعد، به علاوه آن همه مستثنا، برای هر آموزنده‌ای سخت است. این در حالی است که فرهنگستان زبان و ادب فارسی نیز در این خصوص جلو اختیارات و سلیقه‌ها را نگرفته است.

گمان بنده این است که اگر اهل قلم، بی‌محابا، به جای سنت‌های مألوف، تابع قواعد و قوانین منطقی باشند و فرهنگستان زبان و ادب فارسی نیز به پشتیبانی قدرتی که دارد، در استثناها

تجدید نظر کند و خط فارسی را تابع قواعد معینی کند و از مستثناسازی‌ها بپرهیزد و در همه کتاب‌های درسی و غیردرسی قانون خاصی را حاکم کند. پس از این، آموزندگان زبان راحت‌تر خواهند آموخت و آسان‌تر خواهند نوشت.

۵. نگارش رایانه‌ای و محدودیت‌های خاص آن در تشخیص و بازیابی واژه‌ها و علائم، امروزه ایجاب می‌کند که خط فارسی کاملاً قانون‌مند و مفردات آن کاملاً روشن باشد تا بتوان در جست‌وجوهای الکترونیکی، نگاره‌ها را دقیق وارد کرد و سریع نتیجه گرفت. «بیشتر نوشتارها از این جنبه می‌گذرند: کتاب، مقاله، گزارش، سند، قبض، آیین‌نامه، قرارداد، ابلاغ، بخش‌نامه، تقاضا، ثبت نام، خبر، لیست، فهرست» (شعار، ۱۳۷۵: ۵). ثبت نام از کلاس دانشگاه گرفته تا کنکور و حج عمده از رهگذر کامپیوتر فراهم می‌شود» (همان جا). امروزه کار علمی بدون کامپیوتر اگر در مواردی نادر مقدور است، عن‌قرب دیگر مقدور نخواهد بود. کامپیوتر زبانی را می‌پذیرد و به آن پاسخ می‌دهد که نشانه‌های نگارشی آن ثابت و روشن باشد. در غیر این صورت پاسخ نخواهد داد. متأسفانه زبان فارسی دارای کلمات و ترکیبات پُر‌نویسان است. مثلاً کلمه «دلبر» را پیوسته می‌ویسند و «دل‌نشین» را گاهی جدا و گاهی پیوسته. این کلمه را از موتورهای نرم‌افزارهای جست‌وجو می‌جاء به صورت «دل‌نشین»، «دل‌نشین» و «دل‌نشین» جست‌وجو کرد. بدیهی است که به این پاسخ می‌دهد و به باقی نه. مسلم است که این گونه کار با رایانه دردسرهایی دارد که باید یک سامان به هنگام‌کننده آن را رفع کند. علاوه بر این در نوشتن متون انگلیسی نرم‌افزار Word با امکانات هماهنگ‌کننده و خطایاب خود به نویسنده کمک‌های فراوان می‌کند. اگر زبان فارسی با کلمات، ترتیبات مدون و تثبیت‌یافته در صحنه علم ظاهر نشود، نمی‌تواند از امکانات ماشینی بهره‌مند شود.

۶. پندارها و اندیشه‌های آدمی در نهایت، ممکن است تبدیل به سخن شود. سخن محسمه اندیشه است. اگر اندیشه‌ای والا و درست، و پنداری نیک باشد، باشیم اما نوشتن درست و گفتن صحیح در توان ما نباشد، ستم بر اندیشه و در نهایت ستم بر یکی که ایم زیرا بخش اعظم توان نوشتن اکتسابی است. انسان جز دل و زبان چیزی نیست؛ یعنی دل محل اندیشه و زبان وسیله بیان اندیشه است. پس انسان، به قول مولوی، جز اندیشه، چیزی نیست:

مابقی تو استخوان و ریشه‌ای
ور بود خساری، تو همه گلخنی

ای برادر! تو همه اندیشه‌ای
گر بود اندیشه‌ات گل، گلخنی

پس بهتر است که در تبیین و تبلیغ اندیشه‌های درست، امکانات وسیع داشته باشیم که یکی از این امکانات، زبان است. زبان به دو صورت شفاهی یا لفظی و کتبی یا تصویری است. برای نوشتن صورت کتبی زبان، نشانه‌های شناخته‌شده‌ای لازم است. آیین نگارش یا این نشانه‌ها بحث را آغاز می‌کند و راه صحیح و زیبا نوشتن را می‌آموزد تا خواننده، مطلب را چنان بفهمد که نگارنده می‌خواهد.

عوامل پیش‌گفته بنده را بر آن داشتند که برای دانشجویان مجموعه‌ای حتی‌المقدور قانون‌مند را گرد آورم. از این‌رو در بخش رسم‌الخط اساس را بر قوانین دستور خط فارسی مصوّب فرهنگستان زبان و ادب فارسی قرار داده، از آن تبعیت کرده‌ام. با این حال موارد معدودی نیز هست که شیوه‌ی پیشنهادی فرهنگستان از نظر این جانب محل بحث و اشکال است. به این موارد اختلافی، در جای خود اشاره کرده و دلایل آن را توضیح داده‌ام. وجهه‌ی همت نگارنده مقصور این بوده است که املا، کلمات و ترکیبات فارسی و عربی رایج در فارسی را مطابق دستور خط فارسی مصوّب فرهنگستان زبان و ادب فارسی بنویسد تا کسانی که به این اثر مراجعه می‌کنند، نیازمند مراجعه به اثر مذکور نباشند. از این طریق هم، وحدت روش ایجاد می‌شود و کار محققان در نگارش کتاب و مقاله مطابق نظر فرهنگستان زبان و ادب فارسی آسان‌تر می‌شود. همچنین نگارنده از تمام کتاب‌ها، مربوط به آیین نگارش که تا به امروز منتشر شده‌اند، بهره برده است و مدیون و ممنون نویسندگان همه آن‌هاست. این کتاب در بخش نگارش، با غالب آثار منتشرشده مشابهت‌هایی دارد ولی در بخش ویرایش، نمونه‌ها عموماً غیرتکراری و برگرفته از پژوهش‌ها و آثار دانشگاهی است. روی این کتاب به ویژه با دانشجویان درس آیین نگارش و ویرایش و دانشجویان درس فارسی عمومی، انشاه‌ها و نیز عموم محققان و مخاطبانی است که می‌خواهند نوشته‌های آنان مطابق با رسم‌الخط پیشنهادی فرهنگستان زبان و ادب فارسی باشد.

بنده اذعان دارد که از خطا و لغزش مصون نبوده است. بنابراین از دوستان، همکاران، صاحب‌نظران و استادان فاضل و عزیز چشم دارد که به دیده‌ی تأمل و اعتنا بنگرند و در اصلاح خطاهای این مجموعه از اشارت‌های کریمانه دریغ ندارند و بنده را مقرون الطاف بی‌دریغ خویش فرمایند تا در نگارش زبان فارسی روشی واحد اتخاذ شود.